

протетичний [в], який розвинувся перед початковими голосними: восінь (осінь), вуріх (горіх), вогірок (огірок).

Важливою рисою є переважання фонемі [ф] на місці літературного поєднання [хв]: фіртка (хвіртка), що підтверджує спостереження І.Г. Матвіяса щодо посилення цієї фонемі в наддністрянських говірках [2, с. 45].

Характерним є неоднаковий розвиток поєднань губних приголосних з [j]. Зокрема, сполучення губний + [j] регулярно переходять у сполуки губний + [л'] або [н']: здоров'я (здоров'я), мн'асо (м'ясо), памн'атати (пам'ятати).

У системі вокалізму відзначається наявність укання – нерозрізнення [о] та [у] в ненаголошених складах: пудвір'я (подвір'я), пукійний (покійний). Окрім того, трапляються характерні звукосполучення [ир] замість літературних [ри]: кирниця (криниця), що є однією з найяскравіших ознак наддністрянського діалекту [1, с. 78].

Актуальним для говірки є оглушення дзвінких приголосних у кінці складу і слова: міх (міг), заміш (заміж).

Морфологічна будова говірки зберігає низку діалектних особливостей. Відмінювання іменників характеризується специфічними відмінковими закінченнями. Зокрема, іменники жіночого роду в орудному відмінку однини набувають закінчення -ом: головою (головою), ногою (ногою).

Іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини мають закінчення -ом: коньом (конем), дощом (дощем). Для місцевого відмінка однини іноді характерне вживання закінчення -ю замість -ї: на подвір'ю (на подвір'ї).

Дієвідмінювання характеризується збереженням твердого [т] у 3-й особі однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни: ходит (ходить), носит (носить), просит (просить).

Окремої уваги заслуговує наявність подвійних наголосів у формах дієслів: було та було, хОджу та ходжУ, підУ та підУ.

Побутова лексика представлена такими одиницями: шуберт (заслінка печі), кантарик (ваги), пол'арус (гаманець), френзел'ї (бахрома), лахи (одяг). До зоонімів належать: ціпатко (курча), кугут (півень), боцяч (чорногуз). Лексичний склад говірки відображає багату мовну традицію регіону. Подальше вивчення цієї говірки може сприяти глибшому розумінню діалектного розчленування Західної України.

Список використаної літератури

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с.
2. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 163 с.

Кіра Перемітько,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник – доцент Марія Наливайко

**ДІАЛЕКТНА МІКРОСИСТЕМА С. КРИНИЧКИ КАМ'ЯНСЬКОГО
РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ФОНЕТИЧНИЙ,
ЛЕКСИЧНИЙ, ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Селище Кринички на річці Мокра Сура, історія якого починається у 1769 році, отримало свою назву через безліч джерел та криниць з питною водою, які помітили подорожні Чумацького шляху і почали населяти цю територію [2]. У різний час паралельно використовувалася назва Криничуватка, а волость звалася Криничувацькою. На початку ХХ століття поселення було одним з найбільших торгівельних центрів Катеринославської губернії. Станом на сьогодні Кринички мають статус селища міського типу, який отримали ще у 1958, знаходиться поблизу таких великих міст, як Кам'янське та Дніпро [1].

Проходження діалектологічної практики в смт Кринички Кам'янського району Дніпропетровської області дало мені унікальну можливість безпосереднього контакту з носіями говірки, тож, досліджуючи мову і мовлення респондентів (людей віком 75+, які все життя прожили на цій території), я мала змогу поглиблено ознайомитися з унікальними особливостями степового говору. Степовий діалект охоплює величезну територію південної та східної України, зокрема майже всі області на півдні України – Херсонську, Запорізьку та велику частину Донецької, Крим та значну частину Миколаївської та Одеської областей. Кіровоградську, Дніпропетровську та південну частину Луганської області.

Специфіка говірки саме цього селища не досліджувалася раніше, що робить дослідження актуальним.

Степовий говір є найбільшим за територією поширення і найпізнішим за часом формування, це підкріплює той факт, що його розвиток відбувався в певних міграційних умовах на півдні України, а особливо в період заселення після зникнення Запорозької Січі.

У системі вокалізму характерне обниження артикуляції [i] різного походження як [и], [и'] (як приклад слова у^лсим і фи^лгура). Серед рефлексів давнього ѣ, [ѣ] (е довгий або дифтонг ie) переважає [i], але з рефlekсами на [и] (найчастіше), [е], [о] (дирка, хрон); помірне укання та заміна [о] на [о^у] перед складом з наголошеним голосним [i] або [у] (то^уд'і, зо^узул'а) та перед складом з наголошеним [о] (со^улома). Часто відбувається і паралельне явище – окання, тобто заміна [у] на [о] (обри^екоса, о^акац'їа, бо^амага, со^сід). Рефлексом давньої сполуки [ѣр] є [ри] (як у слові кри^ениц'а). Звісно, визначальним є повне або часткове нерозрізнення ненаголошених голосних [е] та [и] (ди^етина, ўстр'і^ачали^са, пе^рре^ишла). Вживання [i] замість [и] (з'і^ама, ч'і^истий, у^чіл'шч'е). Переважає зміна [i] на [о] в деяких словах (по^том, дос^тала).

Щодо консонантизму, то можна відмітити доволі часте вживання протетичних приголосних (гострий, вули^ец'а), але іноді вживаються і без (острий, ули^ец'а). Твердий [p]: (ўре^име^ина, чоти^ерох), проте інколи проявлявся і [p'] – (с'л'есар', р'ад^ининка). Не менш важливими є явища оглушення дзвінких приголосних перед наступним глухим та одзвінчення глухих, як в межах слова, так і в міжслівній позиції (йіште, йаг'би). Окремо варто зазначити збереження сполуки губний приголосний плюс [й] (здо^ров'я). Але іноді зустрічаються губний приголосний + вторинний [н'] (зе^им'а, мн'асо). Яскравою ознакою є відсутність в окремих словоформах чергування задньоязикових приголосних [г], [к], [х] із шиплячими і свистячими (у Жмири^енк'і, на до^рог'і, у вух'і). Також відбувається заступлення [т'] на [к'] в окремих словах (к'істо, к'існо). Кінцеві приголосні часто оглушуються (зуп, дуп, лехко, по^ріх). Характерна також

пом'якшена вимова приголосних перед [i], як і в багатьох інших говірках (д'ім, р'іка, вил'із). Також м'яка вимова шиплячих (а те хаї луч':е не бач'іт').

Аналіз морфологічних ознак степового говору розкрив низку цікавих особливостей. Закінчення родового відмінку однини іменників I відміни -и (го¹ри, ко¹ри, но¹ри). Рідко зберігаються давні закінчення у родовому відмінку однини іменників III відміни -и (л'у¹бови, со¹ли, ра¹дости). Важко не помітити вплив закінчень іменників чоловічого роду на іменники жіночого і середнього роду в родовому відмінку однини (ха¹т'іў, пе¹ч'іў). Широко відомі паралельні закінчення -т- основ у родовому відмінку -ати, -ат'і, -а (ма¹л'ати, ма¹л'ат'і, ма¹л'а). В давальному відмінку однини закінчення паралельні -ові, -еві, -у (ба¹т'ков'і або ба¹т'ку, то¹вари^ешев'і або то¹вари^ешу). В орудному відмінку однини виявлено закінчення -ом (вч'іте^лом, фах'ів^цом) і під наголосом, і без наголосу. У тому ж відмінку однини іменники I відміни мають паралельні закінчення (з'і¹мо^у та з'і¹мо^ї, зе¹мл'о^у та зе¹мл'о^ї). Вищий ступінь порівняння прикметників і прислівників утворюється за допомогою -іш (доб¹р'ішій, теп¹л'ішій), форма характерна для української літературної мови. Займенники вказівного типу (це¹ї, ц'а, це) мають також форми (о¹цей, оц'а, о¹це). У прийменникових конструкціях особового займенника нерідко затрачається початкове [н] (на йо¹му, ко¹ло йей¹ї, б'іл'а йіх). У говірці спостерігаються як нестягнені, так і стягнені форми займенників (тво¹його і тво¹го, мо¹його і мо¹го). Інфінітив може завжди має форму з кінцевим -т', рідко -ти і навіть -сти (ре^лв'іт', ре^лвіти, ре^лў¹сти, пла¹ват', пла¹вати, пли^еў¹сти). Також прослідковуються стягнені форми дієслів III особи однини теперішнього часу, хоча поширені нестягнені форми (ви^ети^ера, пе^лре^лроб^ла). Паралельне закінчення у III особі однини теперішнього часу переважно без кінцевого [т'], хоча іноді і з ним (ро¹бе та ро¹бит', но¹се та но¹сит'). Атематичні дієслова, тобто такі, які не належать до жодної з двох основних дієвідмін і мають власну систему відмінювання. До них належать дати, їсти, бути та вісти, яке самостійно не вживається (да¹си, да¹сиш, даш, йі¹си, йі¹сиш, йіш). Також у I особі однини теперішнього часу не відбуваються морфонологічні чергування (ла¹з'у, хо¹д'у, про¹с'у, ве^лр'т'у). Дієслово лити має форми (л':у та лий^у, л':еш та лий^{еш}). Переважна більшість наголосів відповідає встановленій літературній нормі.

Якщо ж ми говоримо про синтаксичні ознаки, то степовий говір демонструє вираження іменної частини складеного присудка у формі називного відмінку (ро¹машки^е бу^дут' при^ек'раса сто¹лу, в'ін бу^у л'іка^р). Широко використовується прислівник *де* в ролі обставини місця дії замість *куди* (де ти їдеш? де во¹на йіде?). Переважають безприйменникові конструкції орудного відмінку над прийменниковими (утро¹м йіду по^ле^лм, а о¹б'ідом сте¹пом). Приєднання підрядних означальних речень до головного відбувається за допомогою слів *що*, *де*, *котрий* (бу¹ло ду¹же ва¹шко ди^евиц':а на о¹тих д'ето¹к / шо бро¹са^ли^е мате^лр'і). Поширеною є синонімія синтаксичних конструкцій (до¹ц'а ўже ви¹шча за ба¹т'ка).

Лексичні особливості в селищі Кринички:

1. Назва для картоплі: кар¹тошка (ско¹ро нач'нем ко¹пат' кар¹тошку).
2. Назви для здоровила (зневаж.): бу¹гаї, буга¹йака, ам¹бал (Во¹лод'ка йак тої бу¹гаї / два ме¹тра в ши^ери^ену).

3. Назви для виснаженої людини: за'море^нний, за'муче^нний (та'кий йа за'море^нний буў йак 'наче^н ва'гоні^е розгру'жаў).
4. Чоловіче ім'я Володимир і з його відповідники: 'Вова, Во'лод'а, 'Вов'ік.
5. Жіноче ім'я Ганна та з його відповідники: 'Ан'а, 'Анка, 'Н'урка (дос'тала 'Н'урка у'т'уг^ха і вз'а'лас'а 'гладит' о'дежу).
6. Назва для праски: у'т'уг^х.
7. Назва для носової хустинки: пла'точок.
8. Назва для волосини, яка стирчить: па'ц'орка (запле^нтис'а ўже, бо 'ходи^еш па'ц'орки^е сти^ер'чат').
9. Назви для тканини: ма'тер'ійа, 'ткан' (та'ка р'а'бен'ка ма'тер'ійа / 'можна і плат'ка ш'ить / а з 'клапти^ека // пла'точ'ка).
10. Назва для обрізка, шматка тканини: 'клапти^ек.
11. Назва для одягу (загал.): о'дежа.
12. Назви для літнього головного убору: кар'туз^е, каш'кет (шоб не напе^нкло в 'голову 'треба на'д'іт' каш'кета).
13. Назва для окрайця хлібини: го'р'бушка (йіш го'р'бушку / шоп 'хлопц'і л'у'били^е).
14. Синонім до зашивати одяг: 'штопат' (за'штопайу со'б'і оде^нжинку і при^ешийу 'пуви^ечку).
15. Назва для лушпиння: луш'пайки^е ('виси^еп т'і луш'пайки^е кур'ам).
16. Синонім до штовхнути когось сильно: штур'нут', штурхо'нут'.
17. Синонім до дивитися на щось довго: 'п'али^ети^ес'а, ви^етр'ішч'ати^ес'а (в'ін 'дуже ви^етр'ішч'айец':а / а'би йо'го штур'нут').
18. Синонім до неохайно жувати: 'пл'амкат' (йак не 'пл'амкайе / то 'мн'охайец':а / шоп н'і'ч'ого не ро'бит').
19. Синонім до робити щось дуже повільно: 'мн'охац':а.
20. Синонім до балуваного, розпеченого: 'вредний ('жул'іч'на / 'вредна ди^етинка / і ў 'кого та'ка ўда'лас'а?).
21. Назва для гудзика: 'пуви^ечка, 'пугови^ечка.
22. Назва для годинника: ча'си ('треба при^ебит' ча'си / 'т'іл'ки^е 'треба ўз'ат' 'гвоз'д').
23. Назва для цвяха: гв'із'док, 'гвоз'д'.

Загалом, діалектологічна практика, яка стала основою для цього дослідження, була надзвичайно цінним досвідом, що дозволив не тільки пізнати світ степового говору, а й усвідомити його місце та значення в системі українських діалектів. Говір передає неперевершене багатство та унікальний характер регіону. Розуміння цих особливостей є ключовим для глибшого вивчення історії мови, її варіантів та подальших лінгвістичних досліджень. Отже, в селищі Кринички Кам'янського району Дніпропетровської області говорять степовим діалектом, що належить до південно-східного наріччя, який має ряд особливостей, що відрізняє його від інших говорів, про що і описано вище.

Список використаної літератури

1. Криничанському району – 90 років. Дніпро: АРТ-ПРЕС, 2013. 160 С.

2. Кругляк Ю. М. Ім'я вашого міста : Походження назв міст і селищ міського типу Української РСР. Київ : Наукова думка, 1978. 152 с.
<https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FKruhliak+Yurii%2FImia+vashoho+mista+Pokhodzhennia+nazv+mist+i+selysch+miskoho+typu+Ukrainskoi+RSR.pdf>

Оксана Савка,

Олена Савка,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент

Галина Бачинська

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА СМІКА

Сучасна наука приділяє значну увагу дослідженню структурно-семантичних одиниць тексту, серед яких заголовки розглядається як важливий елемент, що виступає найпершою ознакою творів різного характеру. Він є першим знаком тексту, з яким стикається читач, і тому відіграє ключову роль у формуванні його початкового сприйняття. Заголовок надає читачеві уявлення про зміст твору, його тему та настрій, а також задає напрямок подальшого сприйняття читачем цілого тексту. Адже автор, використовуючи заголовок, прагне спрямувати реципієнта на певне переосмислення образів або мотивів твору.

Підвищений інтерес до заголовка зумовлений його структурним різноманіттям, багатофункційністю та особливим місцем у тексті, що активно досліджується сучасними лінгвістами та літературознавцями.

Існує чимало наукових праць, присвячених аналізу різних аспектів заголовків, зокрема дослідження А. М. Коваленка, О. Ю. Богданова, В. А. Кухаренко, Г. В. Бачинської, А. П. Загнітка та інших учених. Однак, попри значний науковий інтерес до проблематики заголовка, питання структури назв поетичних творів Олександра Сміка залишаються недостатньо вивченими. Адже, скільки б не було сказано чи написано про заголовок, цілком вичерпати цю тему неможливо — настільки вагомою є його роль у художньому тексті.

Мета нашої статті - проаналізувати структурні і лексико-семантичні особливості заголовків, які представлені у творчості Олександра Сміка.

Олександр Смик - відомий український бард, поет, драматург, публіцист, музикант, митець-інтелектуал і громадсько-політичний діяч, який зробив вагомий внесок у культурне життя не лише Тернопільщини, а й усієї України. Заслужений діяч мистецтв України, він є єдиним у державі членом п'яти національних спілок - письменників, театральних діячів, кобзарів, журналістів та Всеукраїнської музичної спілки. Лауреат міжнародної літературної премії Уласа Самчука, і премії Краківської конфрадерності поетів, а також всеукраїнських премій Василя Стуса, братів Лепких і Володимира Гнатюка, Олександр Смик - вічний бунтар, чия творчість глибоко вплетена у духовну тканину сучасної української культури.